

НЕВІДОМІ СТОРІНКИ ЕМІГРАЦІЙНОЇ ШЕВЧЕНКІАНИ

У статті розповідається про українських мистецтвознавців, критиків, письменників, журналістів, філософів та педагогів, які істотно збагатили еміграційну шевченкіану 1940–1980-х років, зокрема Р. Бжеського, А. Княжинського, Ю. Лавріненка, Л. Лимана, У. Самчука, Б. Стебельського, М. Шлемкевича.

Ключові слова: шевченкіана, інтерпретація постаті Шевченка, романтична ідеалізація, шевченківська людина.

Svitlana Lushchyi. Unknown pages of the emigration Shevchenko-studies

The article introduces some Ukrainian art and literary critics, writers, journalists, philosophers and pedagogues which made substantial contributions to the emigration Shevchenko-studies of the 1940-80s, namely R. Brzhesky, A. Kniazhytsky, Yu. Lavrinenko, L. Lyman, U. Samchuk, B. Stebelsky and M. Shlemkiewicz.

Key words: Shevchenko-studies, interpretation of Shevchenko's personage, romantic idealisation, Shevchenko's concept of man.

Українська еміграційна шевченкіана – цікава й малодосліджена сторінка вітчизняної літератури й культури. Це тема не однієї солідної монографії. Чимало імен, згадуваних у моїй статті, уже повертаються в історію українського літературознавства, мистецтвознавства, філософії, журналістики, педагогіки. Ці діячі зробили чималий внесок і в розвиток шевченкознавства. Українські емігранти, які опинилися в таборах для переміщених осіб, упродовж 1945–1948 рр. активно й дуже тепло відзначали шевченківські дні. Загнані на чужину, перебуваючи у стані невідомості, не знаючи, куди їх далі закине доля, вони постійно зверталися до творчості Кобзаря, який був для них уособленням України, тим ланцюгом, котрий зв'язував кожного з далекою Вітчизною. Зі святковими концертами об'їздила всі табори капела бандуристів ім. Тараса Шевченка, художній керівник якої, Г. Китастих, поклав на музику чимало творів Кобзаря. В. Лев згадує також про важливу роль відновленого НТШ, яке влаштовувало святкові конференції на пошану Т. Шевченка та І. Франка, а також академічні вечори в Мюнхені [див.: 24]. Протягом 1940-х років українські літературознавці опублікували чимало досліджень, присвячених Шевченкові: В. Петров "Провідні етапи розвитку сучасного шевченкознавства" (Авгсбург, 1946), Д. Чижевський "Деякі проблеми дослідження формального боку поезій Шевченка" (Авгсбург, 1947), Я. Рудницький "Наголос в поезії Шевченка" (Авгсбург, 1947), В. Лев "Лексика ранньої Шевченкової поезії" (Авгсбург, 1947), Л. Білецький "Тарас Шевченко в Яготині" (Авгсбург, 1949) та "Віруючий Шевченко" (Вінніпег, 1949), Д. Дорошенко "Розвиток української науки під прапором Шевченка" (Вінніпег, 1949) тощо, неодноразово виступали перед співвітчизниками. Так, І. Кошелівець згадував про одну з таких доповідей, виголошену Ю. Лавріненком (1905–1987), відомим українським літературознавцем, публіцистом, істориком: "Було літо 1945 року, перше по капітуляції Німеччини. У невеликому австрійському місті Фельдкірху, поблизу швейцарського кордону, створилася українська громада, осіб щось на півсотні. Організатори її дістали у середньовічній вежі приміщення, невелике, але достатнє, щоб скликати збори чи влаштувати доповідь. Одного разу мої знайомі, я чомусь тоді був відсутній, з захопленням розповідали, що якийсь "інженер" виголосив прегарну доповідь про Шевченка. Таке повідомлення я сприйняв дещо скептично, бо не дуже покладався на смаки моїх інформаторів і не сподівався чогось особливого від інженерської доповіді на літературну тему. Скоро надійшла нагода переконатися мені в своїй помилці..." [19, 1–2].

Шевченкіана Юрія Лавріненка бере початок іще з 1930-х років, коли в журналі “Плуг” з’явилося дослідження під інтригуючою назвою “Проти обоження великого богоборця” [22]. Це були, як зазначав сам критик, “ювілейні нотатки”, написані до 126-ї річниці від дня народження поета. Основна проблема праці – Шевченко і релігія.

1946 рік був плідним у шевченківських дослідженнях Ю. Лавріненка. У журналі “Звено” він публікує дві статті про поета – “Шевченко і Драгоманів” (уринок із великої розвідки “Шевченків Рубікон”) [8] та “До сторіччя заснування Кирило-Методіївського брацтва (1846–1946)” [7]. У першій розвідці “Шевченко і Драгоманів” літературознавець торкається надзвичайно актуальної для еміграційного шевченкознавства теми. Ю. Лавріненко не погоджується з багатьма твердженнями, висловленими у праці М. Драгоманова “Шевченко, українофіли й соціалізм” [9]. Його висновки в цій своєрідній дискусії добре аргументовані, на відміну від свого попередника Д. Донцова, він значно коректніший у висловлюваннях і добре обізнаний із критичними працями з цієї проблеми. Спростовуючи твердження М. Драгоманова, що поетична техніка та освіченість Шевченка нижча, ніж у його російського колеги по перу Пушкіна, критик наголошує на тому, що “Шевченко глибший виразник українського світу, як Пушкін російського, бо Пушкін забагато віддав данини тодішнім світовим літературним модам (байронізм) і недостатньо висловив, так би мовити, російську душу” [8, 50].

У цій невеликій за обсягом статті, торкаючись такої важливої проблеми, як внесок Шевченка в розвиток української духовності, його вплив на народну свідомість, літературознавець зауважив, що “завдання духової української самостійності поставлене в циклі “Три літа” на всю височінь” [8, 49].

Узагалі питання про вплив українського поета на свідомість співвітчизників – одне з головних в еміграційному шевченкознавстві. Так, Д. Козій називає поета “репрезентантом української духовності” [16, 37]. Ю. Бойко переконливо доводить: “Якщо ми хотіли б визначити місце Шевченка в розвитку української духовності, то мусіли б його ім’я поставити поруч І. Вишенського та Г. Сковороди... Вишенський–Сковорода–Шевченко – це духовий ланцюг, це тривання українського духового розвитку в століттях” [1, 98]. Подібні думки висловлені П. Одарченком у статті “Геній України”, приуроченій до 100-річчя з дня смерті поета [32].

Стаття “До сторіччя заснування Кирило-Методіївського брацтва (1846–1946)” стала наступним етапом у розвитку шевченківських досліджень Ю. Лавріненка, зокрема в розробці такої теми, як діяльність Кирило-Методіївського братства та роль і місце в ньому поета. Літературознавець, високо оцінюючи діяльність братства, наголосив на тому, що “наявність Шевченка живила віру і множила віру братчиків, кликала їх на широкі простори великих історичних дерзань” [7, 47]. Про ідеологічне значення “Кобзаря” для кирило-мефодіївців згадує дослідник у великій розвідці англійською мовою “Ševčenko and his Kobzar in the Intellectual and Political History of a Century” [64]. У рецензії на збірник “Taras Ševčenko. 1814–1861” Г. Костюк цілком слушно зауважив, що цією працею Ю. Лавріненко доповнив цілісний образ поета, драматурга, художника та громадського діяча, поданий авторами статей, які ввійшли до згаданого видання: “Багатовимірний поетичний геній Шевченка, як він представлений читачам у попередньому циклі есеїв, у синтетичному нарисі Лавріненка набирає велично-привабливої, справді подиву гідної інтегральної функції в українській духовій та політичній історії останнього століття” [18, 12].

Проаналізувавши духовні ідеали кирило-мефодіївців, закладені в їхньому програмному документі “Книга буття українського народу”, С. Ярмусь теж

зазначав, що “провідним натхненником Братства був найстарший з-поміж горстки його членів, Тарас Шевченко” [63, 167]. У книжці П. Зайцева “Життя Тараса Шевченка” знаходимо інформацію про участь Шевченка в Кирило-Мефодіївському братстві, про ідейні розходження поета з братчиками, особливо з М. Костомаровим: “Отже, коли з ним Шевченко сперечався, то, мабуть, тому, що в усіх цих плянах надто мало виступало те, що було його “святая святых” – українська національна справа, а також тому, що засад “любови, лагідности й терпіння”, що їх підкреслювали братчики як основи їхньої праці, не міг погодити з своїм національно-громадським (не особистим) сумлінням” [11, 152]. На противагу М. Драгоманову [9], Ю. Лавріненко, як і більшість дослідників, переконаний у тому, що Тарас Шевченко за ціннісними орієнтаціями та уподобаннями, культурно-освітнім рівнем органічно вписувався в коло братчиків, однак посідав у цьому інтелектуальному товаристві особливе місце і сприймався всіма як ідейний натхненник.

Дослідник І. Кедрин у статті “Місце Шевченка в історії української політичної думки” неодноразово говорив про велике значення ідей Шевченка для Кирило-Мефодіївського братства. Автор вважав, що поет відіграв важливу роль у національному відродженні своїх співвітчизників [див.: 58]. Я. Розумний також висловив думку про те, що ключовою постаттю братства був саме Шевченко: “Однак найбільший вплив на реалізування ідеї товариства та на політичні погляди членів Братства, включно з автором “Книг буття українського народу”, мав молодий поет Тарас Шевченко. На це звернули увагу слідчі і в своєму звіті відзначили, що Шевченко почав писати свої “підбурливі” твори ще в 1837 р., коли київські вчені не цікавилися слов’янськими ідеями. А в другій половині Костомарових “Книг буття” помічаємо прямі запозичення ідей, висловів і тону Шевченкових поем – “Посланіє”, “Сон”, “Кавказ” та інших” [36, 125].

У передмові до поеми “Гайдамаки” “Шевченко перед великим рішенням” Ю. Стефанік, навпаки, ставить під сумнів думку про те, що участь Шевченка в Кирило-Мефодіївському товаристві була активною [див.: 12]. Надто дискусійний підхід до розгляду питання про роль і місце Шевченка в Кирило-Мефодіївському братстві, про ідейні розходження поета з братчиками у працях еміграційного історика, літературознавця, публіциста Р. Бжеського (1894–1982). У післямові до четвертого видання книжки “Апостол української національної революції” (1969) він зазначив, що переглянув свої погляди, висловлені в попередніх працях, про належність Шевченка до Кирило-Мефодіївського братства: “Всякі намагання зробити з Шевченка “федераліста-славянофіла” не мають жодних реальних підстав, як і роблення з нього члена та ідеолога т. зв. “кирило-методієвського брацтва”. Він лише бажав, щоб усі словянські народи стали “добрими братами і синами сонця правди” (однак москалів не вважав слов’янами)” [10, 357]. Бжеський категорично заперечує думку таких еміграційних літературознавців, як Ю. Лавріненко, С. Ярмусь, Л. Білецький, М. Новицький, що Шевченко не тільки не був керівником чи ідейним натхненником братства, а взагалі не входив до згадуваної організації. Р. Бжеський полемізує з поглядами П. Зайцева, висловленими у праці “Життя Тараса Шевченка”, а також М. Драгоманова і С. Єфремова, пише про навмисне приниження і знецінення постаті Шевченка у працях В. Белінського та М. Добролюбова. У працях про Шевченка Р. Бжеський намагався спростувати догми та міфи радянського шевченкознавства, зокрема міф про атеїзм, матеріалізм та інтернаціоналізм Шевченка-передвісника соціалістичної революції, заперечував ідейний вплив на нього російських революціонерів-демократів Добролюбова, Чернишевського та ін. Натомість Р. Бжеський сам творить новий соціологічний міф про поета, який стає наслідком його власних державотворчих

прагнень. Шевченко, на думку дослідника, “перший пророк націоналізму”, “апостол української національної революції”, “співець української національної і соціальної революції”. У праці “Апостол української національної революції” [10] він розглядає життя і творчість Шевченка, керуючись саме цією тезою. Аналізуючи насамперед “політичні” твори поета, зокрема їхні символічні образи та ідеї, Р. Бжеський неодноразово наголошував, що проблеми національного поневолення і боротьба за самостійну державу – домінуючі у творах поета. У своїх працях про Шевченка, опублікованих під псевдонімами Р. Задніпрянський та Р. Задеснянський, він вивчає історичні передумови появи поета, основні чинники, що впливали на формування його світогляду, зокрема родинне виховання, фольклорні джерела, мистецьке оточення в Петербурзі та навчання в Академії мистецтв, літературно-філософські твори, релігійні книги, особливо Біблія. Чимало уваги автор приділяє вивченню питання “двомовності”, з’ясовує, які об’єктивні та суб’єктивні фактори спонукали Шевченка писати російською мовою (“Чи Шевченко був “малоросом”?”, “Апостол української національної революції”), широко залучаючи при цьому епістолярій та щоденникові записи. Р. Бжеський не оминає питання про археологічну діяльність Шевченка.

16 березня 1961 р. в Паризькій польській бібліотеці на вечорі, влаштованому Історично-літературним товариством з нагоди 100-ліття смерті Т. Шевченка, професор Ліонського університету З. Маркевіч у доповіді “Шевченко на тлі польсько-українського зближення” теж згадує, хоч і побіжно, про участь Шевченка в Кирило-Мефодіївському братстві” [30].

Юрій Лавріненко завжди брав активну участь у відзначенні Шевченківських днів. 1961 року для радіо “Свобода” ним були написані дві передачі, присвячені поетові: “Шевченків заповіт свободи” [3] та “Шевченкова нація” [4]. Літературознавець аргументовано довів, що Шевченкова концепція свободи екзистенційна, а не соціально-класова, як у класиків марксизму-ленінізму, і що людська душа – центр духовного життя суспільства, бо саме в ній зароджується прагнення до свободи. У радіовиступі “Шевченкова нація” Ю. Лавріненко повернувся до думок, висловлених у попередніх статтях: Тарас Шевченко – “апостол правди і любові” [4, 14], який культивував в українському суспільстві насамперед національні та морально-етичні цінності.

10 березня 1962 року на шевченкознавчій конференції, організованій УВАН та НТШ, Ю. Лавріненко виголосив доповідь “Любов – формотворча вісь Шевченкової поетичної синтези” [20]. На думку вченого, любов у поезії Шевченка – багатофункціональне поняття, яке виступає двійкою: і як морально-етична, і як екзистенційна категорія. Суголосні Лавріненкові міркування знаходимо в літературно-критичних статтях Дмитра Козія “Шевченківське життєствердження” [16] та “Шевченкова людина” [17]. Автор, визначаючи три світоглядні стадії (за К’єркеґором), які пройшов поет, – естетичну-етичну-релігійну, зауважує: “Краса людини становить важливий момент його (Шевченкового – С.Л.) життєсприймання. Згідно з його почуттям від тілесної краси веде дорога до святости” [16, 40]. “У цьому світосприйманні зовнішня краса поєднується з красою душі: краса людини завершується у внутрішній її сутності” [16, 41]. Дослідник переконаний, що любов, ця важлива етична категорія, спонукала Шевченка ставити перед собою великі і благородні цілі: “Для батьківщини поет готов пожертвувати всім, навіть спасінням душі... Поет не вагається повстати проти Бога й погубити свою душу, якщо така самопожертва морально необхідна. Виклик, кинутий Богові, продиктований святою любов’ю” [16, 49].

У статті “Естетичні погляди Т. Шевченка на візантинізм і німецький ідеалізм” Ярослав Розумний, доповнюючи попередні твердження Лавріненка,

наголошував на тому, що важливою складовою творчого процесу для поета була ще й краса: “Передумовою оживлення речей є захоплення ними, а захоплення мистець досягає через глибоке розуміння краси, безмежності й гармонії в природі. Так Шевченко розуміє творчий процес мистця, надхнення” [35, 68].

У 1965 році для радіо “Свобода” Ю. Лавріненко написав ще одну радіобесіду “Дружба Тараса Шевченка з Яковом Кухаренком” [2]. Фактично літературознавець продовжив розробляти розпочату О. Грушевським тему “Шевченко й Кухаренко” [5], широко залучивши архівні матеріали. Цікаві листи, використані автором, розповідають про дружні та творчі взаємини двох надзвичайно освічених і національно свідомих людей – майстра художнього слова та наказного отамана Чорноморського козацького війська, які завжди розуміли й підтримували один одного. Про це приятелювання згадав і П. Одарченко у статті “Т. Г. Шевченко і Я. Г. Кухаренко”, написаній до 125-річчя від дня народження Якова Герасимовича [33].

1981 року Юрій Лавріненко, активний і постійний співробітник журналу “Сучасність”, опублікував цікаві спогади “Подорож у “Шевченків край” [21]. Цей текст промови, виголошеної на Шевченківському зібранні УВАН 29 березня 1981 року, уміщений автором у книжці “Чорна пурга та інші спомини” [23]. Принагідно варто зазначити, що “Сучасність” відіграла важливу роль у розвитку шевченкознавства. На сторінках цього видання друкувалися розвідки Л. Голубничої, А. Гумецької, С. Гординського, Д. Козія, Д. Корбутяка, І. Кошелівця, П. Одарченка, Я. Розумного та ін. про творчість Великого Українця. У статті “Подорож у “Шевченків край” автор насамперед досліджує вплив Шевченка на духовну культуру і психологію нації, простеживши, як образ письменника ввійшов у національну та фольклорну свідомість. “Силою сліпого випадку мені судилося століття пізніше в тому обширі (недалеко від рідного села поета. – С.Л.) народитися, підростати й спостерігати, як місцеві люди любили й співали, немов власні народні, пісні, поезії свого геніяльного поета-земляка. А коли настала революція 1917 року, то й безстрашно йшли на бій за здійснення його закликів до самовизначення України. Тут, мабуть, уперше зародилося моє уявлення про народне й зокрема Шевченкове глибинне в часі відчуття історичної Долі цієї країни. Це спомин про те, як місцеві люди часом сприймали поета, його глибоке *місцеве закорінення* (курсив Ю. Лавріненка. – С.Л.), що дало поетові можливість дійти до всеукраїнського й загального значення... Можна сказати: те, що не встиг за свого життя у політиці великий гетьман (Богдан Хмельницький. – С.Л.), психологічно і мовно продовжив своїми творами і особистою поставою великий поет. Чому? Може, тому, що його поетичний геній був закорінений у глибинах його “Землі” та життєвого вікового досвіду свого народу” [21, 72]. Дмитро Козій у дослідженні “Шевченкова людина” теж доходить подібних висновків: “Шевченко, поет-візіонер і пророк, творячи з глибин свого духу, проникав у глибіню духовости свого народу, будиши його найповнішим виразником” [17, 11]. Юрій Бойко називає поета духовним реформатором [див.: 1]. Степан Ярмусь слушно вважає, що творчість Тараса Шевченка, як і багатьох українських мислителів, є “маніфестацією духовости українського народу” [63, 14].

Подібні погляди незрідка зустрічаються в доповідях та промовах Уласа Самчука. У спогадах “Плянета Ді-Пі. Нотатки й листи” [47] знаходимо інформацію про відзначення в 1947 році Шевченківських днів, зокрема про його доповідь, присвячену Тарасові Шевченку, яку він виголосив для українських слухачів табору в місті Корнталь [див.: 37]. Можливо, текст цієї доповіді був опублікований на шпальтах “Українських вістей” [див.: 38]. Багато епізодів

із творчої біографії Шевченка Самчук проектує на сучасність. У згадуваній статті заслання поета автор порівнює із вимушеною еміграцією української інтелігенції.

Творчість Шевченка мала великий вплив на формування національно-світоглядних засад письменника. У книжці спогадів “На білому коні” (до кожного розділу взято епіграф із творів Шевченка) Улас Самчук зазначає: “Це був складний процес, коли з мене, “истинно русского малороса” і царського патріота, волею шевченківського слова, став запорозько-український романтик, щоб пізніше стати просвітянсько-кооперативним реалістом” [45, 143]. Для Самчука Шевченко – символ України, української ідеї (романи “Волинь”, “На білому коні”, “На коні вороному”, стаття “Шевченко” [54] та ін.) та соборності: “Через Шевченка ми прийдемо до єдності в повному значенні слова. Через Шевченка ми вирівнюємо наше думання, зітремо кордони, що нас ділили, побачимо суть речі...” [37, 21]. Не випадково Шевченко був улюбленим поетом Володька Довбенка. Та й при змалюванні головного героя “Волині” Самчук значною мірою орієнтувався на особистість Шевченка. Як стверджує дослідник творчості Самчука Ю. Мариненко, “Шевченкові ідеї-гасла – “В своїй хаті своя правда, і сила, і воля”, “І чужому научайтесь, свого не цурайтесь”, “Обніміться, брати мої! Молю вас, благаю!” – у “Волині” стають гаслами доби, духовними орієнтирами представника молодшої національної еліти – Володька Довбенка” [29, 110]. Улас Самчук – послідовник шевченківської демократичної традиції з її опорою на селянство як основу української нації (“наш могутній всевладний селянський король – великий Шевченко” [див.: 51]. Більшість виступів, доповідей та статей про Шевченка були написані Самчуком на еміграції. Вони не вирізняються глибиною дослідження, фаховістю та аналітичністю. Це, як правило, лірико-романтичні патетичні ювілейні промови, доповіді та радіовиступи. Для Самчука, як засвідчують його праці, Шевченко постає в кількох іпостасях: він – вождь, імператор, пророк, який “формував свою націю духовно та ідеологічно”, “новий Месія”, “світоч правди і свободи”, “апостол і висловник нашої правди”, “речник нації”. Самчук “обоює” Шевченка й доповнює його культ, створений на еміграції: “Коли можна говорити про слово як божество, як істину, як чудодійний еліксир життя, то саме таким словом виповнена невелика порівнюючи книга з буденною назвою “Кобзар”. І коли говоримо про неї мовою молитви чи богослужби, то це лише тому, що вона саме такою мовою найкраще висловлюється. Бо слово, вложено в “Кобзар”, є слово, сказане з висот біблійних, яке спроможне давати силу життя в поколіннях, не рахуючись з часом і умовами” [39, 1]. Можна говорити про ключові погляди Самчука на Шевченка та його творчість, які переходять з однієї статті до іншої, розширюються, доповнюються, варіюються. Аналізуючи роль і значення шевченківського слова для людства в цілому та українства зокрема, Самчук приходять до висновку, що Шевченко “записує нас у книгу буття народів землі” [49, 6], “дав відповіді на всі питання, які турбували його народ” [48, 15], “сила Шевченкової істини полягає в тому, що вона від початку і до кінця логічна і правдива” [50, 2].

Часом у працях Самчука проглядається спримітизовано-поверхове трактування постаті Шевченка та його творів: “Шевченко не був духом абстрактним, як, наприклад, Скворода, якого, щоб розгадати, треба розгадувати і треба вгадати. І вгадати його можна кожному так, як кому заманеться. Шевченко є дух конкретний. І ясний. І прямолінійний. І простий” [40, 7]. Статті Самчука, присвячені Шевченкові, зберігаються у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, більшість із них неопублікована. Концепція “великої літератури”, уперше

репрезентована У. Самчуком на Першому з'їзді МУРу, була тісно пов'язана з іменем Шевченка як класиком національної літератури, фундатором української духовності.

Загалом вищезгадані погляди на Шевченка були притаманні значній частині української еміграції. У поезіях та есеїстиці Є. Маланюка прочитується суб'єктивний особистісний образ Шевченка, далекий від науковості. Шевченко – це символ України та українського народу, виразник його державотворчих прагнень, поет-пророк, поет-апостол. Ідеалізований образ Шевченка як духовного провідника, “селянського короля” постав у творчості Ю. Липи. Поет-борець, патріот-людинолюб, ідейний натхненник вимальовується в доповіді Д. Донцова “Заповіт Шевченка”, виголошеній на Шевченківській Академії в Торонто 9 березня 1950 року [6].

У художніх творах поета, прозаїка, публіциста Леоніда Лимана (13.08.1922 – 31.10.2003) Шевченко уособлює українську самобутність, державність та духовність, а також воскресіння української нації: “Але я прислухаюсь і чую, як на моїй землі клекотить боротьба. Правнуки сіром, повні духу Т. Шевченка, Лесі Українки знову виборюють життя... Виростав на руїнах, з болем непоборний дух, віра, яка не падає навіть в безнадійні моменти життя” [25, 152]. У нарисі “Мое інтимне” й “Повісті про Харків”, аналізуючи українсько-російські політично-культурні зв'язки 1930 – початку 1940-х рр., Лиман розглядає Шевченка як опозицію імперській політиці денационалізації, русифікації, пролетаризації українського суспільства. Викривальну роль у тексті “Повісті про Харків” відіграють популярні в 1930-і рр. гасла, які Лиман неодноразово повторює “Шевченко і Чернишевський”, “Шевченко і російська література”, “Шевченко і робітничий клас”, “Соціалістична Харківщина”, “Шевченко і робітничий рух”, “Шевченко і релігія”, “Шевченко і світовий пролетаріят”, “Лише завдяки перемозі трудящих мрії Шевченка стали дійсністю”. Вплив Шевченка прочитується у творах Лиман також на рівні ремінісценсій (“Сіяти сонцю...”, “Мое інтимне”).

Л. Лиман неодноразово виступав проти поширеної спекуляції іменем Шевченка в часи Другої світової війни (“Преса підсоветської України”) [26]. У рецензії на книжку Г. Марахова “Т. Г. Шевченко в колі своїх сучасників. Словник персоналій” (К.: Дніпро, 1976) “Суспільно-інтелектуальне середовище Т. Шевченка” [27], вітаючи спроби автора ввести в науковий ужиток невідомі архівні джерела, спростовує догми радянського шевченкознавства, повторені ним у книжці, зокрема щодо тлумачення Шевченка як діяча російського революційно-демократичного руху, учня й послідовника М. Чернишевського. Лиман виступив також проти фальсифікації історії Кирило-Мефодіївського братства та ролі Шевченка – його учасника.

У “Нотатнику” Л. Лиман започаткував рубрику “До 150-річчя народження Т. Г. Шевченка”, уміщуючи інформацію про ті ювілейні заходи, які проводилися в СРСР та на еміграції (спорудження пам'ятників, видання перекладів творів Шевченка, виступи відомих культури діячів та ін.).

Важливою сторінкою еміграційної шевченкіани 1940-х років стала стаття В. Петрова “Естетична доктрина Шевченка (до поставлення проблеми)”, опублікована 1948 року в елітарному журналі “Арка” [34], в якій автор “намагався поглянути на Кобзаря не тільки як на представника літературного канону, а й як на експериментатора на шляху оновлення традицій” [28, 62]. В. Петров одним із перших на еміграції суттєво переглянув народницьку рецепцію Шевченка, давши потужний імпульс модерністичним шевченкознавчим дослідженням.

1950-ті роки були, по суті, певною підготовкою до відзначення 100-річчя від дня смерті Кобзаря. У цей час побачили світ такі дослідження: “Автограф

Шевченка 1860” (Нью-Йорк, 1951), Ю. Бойко “Творчість Тараса Шевченка на тлі західноєвропейської літератури” (Мюнхен, 1956), В. Жила “Ідейні основи Шевченкового “Гамалії”” (Вінніпег, 1958), М. Мандрика “Шевченко й Франко” (Вінніпег, 1957). Я. Рудницький “Шевченкіана на Заході. Перше видання Шевченка на Заході з нагоди сторіччя. 1859–1959” (Вінніпег, 1959) та “Бернс і Шевченко” (Вінніпег, 1959), “Шевченко. Річник 1” (1952) – “Шевченко. Річник 6” (Нью-Йорк, 1957) та ін.

У 1958 р. Ярослав Рудницький у студії “Найближчі завдання шевченкознавства” (Вінніпег; Канада) зробив спробу окреслити основні напрямки подальших досліджень у цій галузі, приурочених до згадуваної події:

1. Передрукувати “Кобзар” 1860 року.
2. Ґрунтовно опрацювати західну шевченкіану.
3. Видати словник Шевченкової мови.
4. Детально вивчити ідейно-світоглядні засади поета.
5. Ознайомити західного читача із творами Кобзаря.
6. Широке проведення ювілейних заходів.

1960-і роки – особливо плідний період в історії еміграційного шевченкознавства. 17–19 березня 1961 року відбулася перша сесія Світового конгресу української вільної науки в Нью-Йорку, в якій брали участь українські науковці із США, Канади, Західної Європи, Південної Америки, Австралії. Основні теми, котрі розглядалися на цьому зібранні, – невідомі чи малодосліджені сторінки біографії Шевченка, вивчення жанрової різноманітності його творів, поетики, тематичного розмаїття, стилю; проаналізовано стан сучасної шевченкознавчої науки на еміграції та радянській Україні. Завдяки Роману Смаль-Стоцькому – голові НТШ в США, Василю Стецюку – науковому секретарю НТШ, Богдану Кравціву – секретарю Філологічної секції НТШ було підготовлено збірник матеріалів конгресу [див.: 58].

У резолюції Світового конгресу української вільної науки були записані такі головні завдання: проведення урочистих зібрань, наукових засідань, зборів, сесій, присвячених Тарасу Шевченку, відкриття пам’ятників (Вашингтон, Вінніпег), вшанування пам’яті відомих шевченкознавців, забутих чи репресованих, а також тих сучасників, які невтомно працюють на еміграції. Учасники конгресу вирішили передати дружнє вітання радянським шевченкознавцям, які вивчають життя і творчість поета в умовах тоталітарного тиску. На 1964 рік планувалося створення спільними заходами різних українських еміграційних установ Всеукраїнського інституту шевченкознавства, який займався б збиранням і реєстрацією всіх шевченкознавчих матеріалів, здійснював видання шевченкознавчих праць, координував роботу дослідників, допомагаючи їм матеріалами, порадами. Всеукраїнський інститут шевченкознавства, спираючись на дослідження С. Смаль-Стоцького, С. Єфремова, М. Новицького, О. Дорошкевича, П. Зайцева, Б. Якубського та ін., мав підготувати академічне видання творів Шевченка, провівши при цьому серйозну текстологічну роботу, зокрема звіривши тексти з автографами, а також подати вичерпну бібліографію шевченкознавчих досліджень, визначити коло тем і проблем у галузі шевченкознавства, які потребують першочергового вивчення, перевидати наукові праці померлих чи репресованих дослідників Шевченка, переклади творчої спадщини іноземними мовами та залучити іноземних колег до перекладацької діяльності тощо. На першій сесії Світового конгресу української вільної науки було виголошено 33 доповіді, а на другій – 58. Учасники конгресу зверталися до теми світогляду Шевченка, особливостей його художнього мислення, ролі і значення народнопоетичних засобів у творчій спадщині Кобзаря та ін. Друга сесія Світового конгресу української вільної науки, яка відбулася 9–10 вересня

того ж року, акцентувала увагу на помітних здобутках у різних наукових галузях, зокрема в шевченкознавстві.

7 березня 1964 року Філологічна секція НТШ влаштувала святкову наукову шевченкознавчу конференцію. Через рік побачив світ збірник матеріалів цієї конференції під назвою “Шевченко і ми” [59].

У доповіді “Філософія Шевченка. Шевченко – творець українського ідеалізму” один з учасників Світового конгресу української вільної науки Антін Княжинський (1893–1960) – український педагог, громадсько-політичний та освітній діяч, соціолог, мемуарист, публіцист – розглянув філософські погляди письменника-мислителя, який “своїми етичними позиціями нагадає Г. Сковороду” [15, 27]. Дослідник переконливо заперечив думки радянських шевченкознавців про матеріалістичний світогляд Шевченка, вплив на нього творів Чернишевського, Добролюбова, Герцена, дійшовши висновку, що витоки Шевченкової філософії слід шукати у філософській системі Сократа, Платона та Г. Сковороди, котрі акцентували увагу на вирішенні головного онтологічного питання про те, що є первопричиною всього існуючого: “Вирішення поставлене так: те, що існує, мусить мати свій праобраз в неозначенім просторі, свою ідею. Цю ідею треба розуміти, як можливість існування, буття. Ідея незалежна від чоловіка, який її концептує – вона є абсолютною вартістю. ...Від назви – “ідея” походить і назва тієї системи філософії – отже “ідеалізм” [58, 32]. У згадуваній розвідці дослідник побіжно торкнувся питання двомовності Шевченка, його історіософських поглядів.

У праці “Дух нації: Соціологічно-етнопсихологічна студія” А. Княжинський згадував Шевченка в розділах “Дике поле”, “Корінь лиха”, “На битому шляху...”, “До генези духа нації”, “Зміст духа нації...”, “Одиниця й нація”. Розглядаючи Шевченка як виразника й фундатора національного духу, неодноразово наголошував на тому, що поет у своїх творах, зокрема поемі “Сон”, проілюстрував відмінність української “духової структури” від російської. Автор дослідження стверджував, що Шевченко заперечив костомаровську концепцію месіанізму українського народу, натомість пропонуючи власну теорію “Божого післанництва, що його “у безвість віків” несе українська нація...” [13, 199]. А. Княжинський, як і Ю. Лавріненко, спростував окремі погляди Драгоманова на Шевченка, висловлені у відомій праці “Шевченко, українофіли й соціалізм”. Ключова думка згадуваної праці: Шевченко – один з яскравих виразників національного духу, тому “його слова не втрачають вартості й навіть актуальності, бо й ніколи в житті нації не може змінитися її дух” [13, 250]. Ця думка знайшла продовження і в дослідженні “Творчий шлях Лесі Українки” [14], в якому Княжинський Шевченка, Лесю Українку, Франка назвав кращою частиною національного духу, зробив спробу проаналізувати причини занепаду національного ідеалізму Шевченка та поширення на Україні в 1970-і рр. XIX ст. матеріалістичної теорії Драгоманова. У працях А. Княжинського, власне, як і у відомих “Нарисах з історії філософії на Україні” Д. Чижевського, зроблено акцент саме на філософських засадах творчості Шевченка, зокрема на його антропоцентризмі та гуманізмі.

Микола Шлемкевич (27.01. 1894 – 14.02.1966) – український філософ, критик, літературознавець, публіцист, редактор, видавець, громадсько-політичний діяч – також звертався до постаті Т. Шевченка, розглядаючи його художні твори в історико-соціологічному та літературно-філософському аспектах. Соціально-філософські та морально-етичні ідеали Шевченка були надзвичайно близькі й суголосні ідеалам самого Шлемкевича. У його розвідках багато патетики та романтичної ідеалізації Шевченка. Він – не тільки кобзар-співець, а й “предтеча справедливості між людьми”, “провідник духа”, “провісник нової

доби” [див.: 60]. У книжці “Українська синтеза чи українська громадянська війна”, аналізуючи події української історії від княжої доби до ХХ століття, автор з’ясовує особливості українського світогляду, які сформувалися під впливом багатьох історичних обставин, і наголошує на тому, що саме пошуки на землі царства справедливості – один із домінуючих мотивів української ментальності, що своєю чергою впливав на хід вітчизняної історії: “Це глибокий мотив українського світогляду, що проглядає крізь соціальні рухи, крізь народні козацькі повстання, крізь оригінальні соціологічні творива, як Січ, артілі, чумацтво, братство, – всі предтечі сучасного освітнього і господарського спільнства – кооперації. Це один із основних мотивів світогляду Тараса Шевченка, уладу, де “раба не буде, супостата, а буде син, і буде мати, і будуть люди на землі”, слова, що найпростіше схоплюють народню візію земного раю” [62, 8]. Саме Шевченко, Скворода, Франко, Драгоманов, Костомаров, Грушевський, Липинський, Донцов, на думку Шлемкевича, виступають оформлювачами й виразниками українського духу. У книжці “Загублена українська людина” [61], пропонуючи власну типологію українського національного характеру, Шлемкевич виокремлює чотири типи, які склалися протягом кінця ХVІІІ – початку ХХ ст.: старосвітські поміщики, гоголівська, сквородинівська та шевченківська людина. Саме шевченківська людина – новий тип духовно довершеної творчої вільної діяльної особистості. “Нове суспільство й нова людина, сперті на знання й справедливість, – це ідеал Шевченка й шевченківської людини. Осередком її світогляду є наука, – головною рушійною силою – розум” [61, 23]. Ці думки знайшли продовження в літературознавчому дослідженні “Верхи життя і творчості”. Шлемкевич неодноразово наголошував: образна система (образ вільної щасливої родини, жінки-матері, дитини, захисника-лицаря), тематика та проблематика творів Шевченка свідчать про те, що у його слові “воскресає давня мрія українців про справедливий лад на землі” [60, 8]. У доповіді “Глибинна верства світогляду Шевченка” розглядає основні проблеми шевченкознавства та підходить до вивчення творів Шевченка, зокрема біографічний, бібліографічний, естетичний, аналітико-інтерпретаційний, психоаналітичний.

Цікаві мистецтвознавчі та історико-літературні дослідження в галузі шевченкознавства належать Богдану Стебельському (15.03.1911 – 27.07.1994.) – художнику, графіку, мистецтвознавцю, культурному діячеві, публіцисту. У праці “Про ілюстрацію дитячої книги. Малюнок дитини і для дитини” він подає історію української дитячої книжки, досліджує проблеми її ілюстрування та робить короткий огляд стильових тенденцій і мистецьких шкіл на Україні та еміграції. Порушуючи питання розвитку українського мистецтва в цілому, Стебельський розглядає новаторську техніку Шевченка-маляра і графіка: “Багатство кольористичної проблематики, що її розпрацьовував романтизм в Європі, реалізм з тенденціями до імпресіонізму з композиційними проблемами світла і тіней висунув Шевченко у своєму малярстві і графіці, у своїх малюнках з України та ілюстраціях до альбому “Живописна Україна”. Але поява Шевченка, що з перших джерел черпав засоби свого мистецького вислову (Рембрандт), була короткотривала і дальший розвиток мистецтва після Шевченка в Росії, а з нею і в Україні спрямовується до заглиблення соціальної проблематики в сюжеті, ігноруючи питання чисто мистецького характеру” [57, 23–24]. “Після Шевченка довгі десятиріччя немає між українськими мистцями ентузіаста, що так фахово, як він, вивчав би потрібні для ілюстрації та оформлення книжки техніки” [57, 24]. Тема “Шевченко-художник” знайшла своє продовження у статті “Естетика Шевченка”, в якій Стебельський аналізує формування його естетичних смаків, мистецьку філософію та особливості стилю, при цьому

зупиняючись на попередніх дослідженнях естетики Шевченка, зокрема на працях О. Новицького, Д. Антоновича, С. Гординського та І. Кейвана. Головні завдання цієї статті – заперечити твердження, що “Шевченко як маляр – виключний продукт Петербурзької академії, Брюллова, класицизму і академізму...., що Шевченко – один із натхненників пізніших передвижників, батьків сучасного радянського натуралізму, що офіційно називається соціалістичним реалізмом...” [55, 146]. “Його твори вільні від академізму і класицизму, справді твори з власним стилем постали на Україні в часі його поїздок... Шевченко, оглядаючись на кращі зразки світового мистецтва, особливо часів бароко, відвернув розвиток українського мистецтва від сухих шаблонів московського петербурзького класицизму та академізму, пов’язав нитку традиції портретного малярства часів Левицького і Боровиковського через романтизм до сучасного реалізму. Він виминув всі невластиві справжньому мистецтву школи декоративізму і стилізації і, придержуючись здорового реалізму, приніс подих імпресіонізму, що розв’язав проблему повітря і світла в образі. Шевченко був тим носієм традицій великого мистецтва бароко, що розвинуло проблему третього виміру, композиції, кольору в світлі і тіні, завжди вдержуючи рівновагу між природою візії митця і природою натури, про яку постійно пам’ятав Шевченко і доніс її сучасному мистецтву” [55, 152]. Цю статтю згадав радянський літературознавець В. Микитась у праці “Проти новітньої фальсифікації спадщини Шевченка”, критикуючи Стебельського за те, що “він взявся переглядати естетичні погляди поета й художника та витлумачувати їх у бажаному для нього “антимосковському” та антиреалістичному напрямку” [31, 39].

У збірнику статей та есе Стебельського “Ідеї і творчість...” опубліковано вісім літературознавчих та мистецтвознавчих розвідок, присвячених Шевченкові: “Слово Шевченка на сторожі нації”, “Шевченко і його нарід християнський”, “Советська інтерпретація Шевченкового “Заповіту”, “Хліборобські образи в метафорах Шевченка”, “Поняття батька і матері в поезії Шевченка”, “Концепція слави у творчості Шевченка”, “Тарас Шевченко і археологія”, “Освіта Тараса Шевченка” [56]. Це доповіді, виголошені Стебельським на Шевченківських наукових конференціях, організованих НТШ у Канаді впродовж 1968–1988 рр. Більшість із них опублікована на сторінках додатку до газети “Гомін України” – “Література і мистецтво”.

Літературно-мистецькі, філософсько-психологічні, історико-соціологічні та біографічні дослідження про Тараса Шевченка Р. Бжеського, А. Княжинського, Ю. Лавріненка, Л. Лимана, У. Самчука, Б. Стебельського, М. Шлемкевича та інших сьогодні маловідомі в українському літературознавстві. Більшість названих дослідників при розробці шевченкознавчих тем виявила суто науковий підхід. Визначними рисами цих праць стали об’єктивність та професіоналізм. Дехто творчу спадщину Шевченка прочитував крізь призму чітких державницьких позицій і національно-культурних завдань, виявляючи в підходах суб’єктивність і тенденційність. Тому їхні дослідження мають переважно популяризаторсько-пропагандистський характер. Попри це, кожен зі згадуваних авторів по-своєму збагатив еміграційне шевченкознавство другої половини ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Ю. Шевченко і релігія // Вибране. – Мюнхен, 1971. – Т. 1.
2. Гайдар Ю. Дружба Тараса Шевченка з Яковом Кухаренком: Текст радіопередачі 23.07.1965 р. // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (далі ІЛ). – Фонд 215. – Од. зб. 26. – 53 арк. (При публікації архівних матеріалів орфографію та стиль авторів залишаю незмінними, пунктуацію уніфікую за сучасним правописом).
3. Гайдар Ю. Шевченків заповіт свободи // *Говорить* Радіо Свобода. – Мюнхен, 1962.
4. Гайдар Ю. Шевченкова нація // *Радіо* Свобода. – Мюнхен, 1962.
5. Грушевський О. Шевченко й Кухаренко. – Харків, б.д.

6. Донцов Д. Заповіт Шевченка: Доповідь, виголошена на Шевченківській Академії в Торонто 9 березня 1950 року. – Суми, 1996.
7. Дивнич Ю. До сторіччя заснування Кирило-Методіївського брацтва (1846–1946) // *Звено*. – 1946. – № 3–4.
8. Дивнич Ю. Шевченко і Драгоманів // *Звено*. – 1946. – № 2.
9. Драгоманов М. Шевченко, українофіли й соціалізм. – К., 1914.
10. Задеснянський Р. Апостол української національної революції. – 4 вид. – Б. м., 1969.
11. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. – Нью-Йорк; Париж; Мюнхен, 1955.
12. Клиновий Ю. Шевченко перед великим рішенням // *Шевченко Т. Гайдамаки*. – Едмонтон, 1954.
13. Княжинський А. Дух нації: Соціологічно-етнопсихологічна студія. – Нью-Йорк; Філадельфія; Мюнхен, 1959.
14. Княжинський А. Творчий шлях Лесі Українки. – 2 вид. – Філадельфія, 1961.
15. Княжинський А. Філософія Шевченка... // *Записки НТШ*: Тарас Шевченко: Збірник доповідей світового конгресу Української вільної думки для вшанування 100-річчя смерті патрона НТШ. – Нью-Йорк; Париж; Торонто, 1962. – Т. 36.
16. Козій Д. Шевченківське життєствердження // *Сучасність*. – 1975. – № 3.
17. Козій Д. Шевченкова людина // *Сучасність*. – 1974. – № 3.
18. Костюк Г. Проблеми українського наукового шевченкознавства англійською мовою // *Нові дні*. – 1963. – Червень.
19. Кошелівець І. Спогад про спогади // *Лавріненко Ю. Чорна пурга та інші спомини*. [Мюнхен], 1985.
20. Лавріненко Ю. Любов – формотворча вісь Шевченкової поетичної синтези // *Листи до приятелів*. – 1962. – Кн. 3–4.
21. Лавріненко Ю. Подорож у “Шевченків край” // *Сучасність*. – 1981. – № 12.
22. Лавріненко Ю. Проти обожнення великого богоборця // *Плуг*. – 1930. – № 3.
23. Лавріненко Ю. Чорна пурга та інші спомини. – [Мюнхен], 1985.
24. Лев В. Сто років праці для науки й нації. Коротка історія Наукового Товариства ім. Шевченка. – Нью-Йорк, 1972.
25. Лиман А. Моє інтимне Пам'ять: Поезія і проза / Упоряд., передм., прим. Р. Доценка. – К., 2002.
26. Лиман А. Преса підсовєтської України // *Ювілейний альманах “Свободи” 1893–1953*. – [Б. м.], [б. д.]
27. Лиман А. Суспільно-інтелектуальне середовище Т. Шевченка // *Сучасність*. – 1978. – Ч. 3.
28. Лисенко-Ковальова Н. Шевченко в рецепції традиціоналістів і модерністів МУРУ // *Матеріали Всеукраїнської конференції Т. Г. Шевченко в літературному, науковому та мистецькому контекстах*. – Сімферополь, 2004.
29. Мариненко Ю. Художній світ Уласа Самчука. – Кіровоград, 2000.
30. Маркевіч З. Шевченко на тлі польсько-українського зближення // *Сучасність*. – 1961. – № 4.
31. Микитась В. Проти новітньої фальсифікації спадщини Шевченка // *Збірник праць двадцяті наукової Шевченківської конференції*. – К., 1973.
32. Одарченко П. Геній України... // *Нові дні*. – 1961. – Березень.
33. Одарченко П. Т. Г. Шевченко і Я. Г. Кухаренко (до 125-ліття з дня смерті Я. Г. Кухаренка) // *Визвольний шлях*. – 1987. – № 12.
34. Петров В. Естетична доктрина Шевченка // *Арка*. – 1948. – № 3–4.
35. Розумний Я. Естетичні погляди Т. Шевченка на візантинізм і німецький ідеалізм // *Сучасність*. – 1973. – № 7–8.
36. Розумний Я. “Чи ми ще зійдемося знову?” Кирило-Методіївське братство з перспективи 150 років // *Сучасність*. – 1998. – № 12.
37. Самчук У. “Во время люте” // *ІЛ*. – Од. зб. 87. – 25 арк.
38. Самчук У. “Во время люте” // *Українські вісті*. – 1947. – 6 берез. – Ч. 10.
39. Самчук У. В часі від 1838 року, відколи прозвучав перший друкований рядок першої пісні “Реве та стогне Дніпр широкий” // *ІЛ*. – Од. зб. 91. – 11 арк.
40. Самчук У. Дві доповіді про творчість Т. Г. Шевченка // *ІЛ*. – Од. зб. 98. – 40 арк.
41. Самчук У. Думи великого пророка України // *ІЛ*. – Од. зб. 117. – 3 арк.
42. Самчук У. З року на рік... (Промова на радіо “Пісня України”) // *ІЛ*. – Од. зб. 125. – 2 арк.
43. Самчук У. Колиб під цими так простими і так прозорими словами... // *ІЛ*. – Од. зб. 133. – 4 арк.
44. Самчук У. Коли ми собі постійно задаємо питання: в чому лежить сила Шевченкового слова... // *ІЛ*. – Од. зб. 137. – 15 арк.
45. Самчук У. На білому коні. – Нью-Йорк; Мюнхен, 1965.
46. Самчук У. Переможна Шевченкова істина. До дня відкриття Шевченкового пам'ятника у Вінніпегу // *Новий шлях*. – 1961. – 8 лип.
47. Самчук У. Планета Ді-Пі: Нотатки й листи. – Вінніпег, 1979.
48. Самчук У. Промова на зустрічі з приводу столітніх роковин смерті Т. Г. Шевченка. 08. 1961 р. // *ІЛ*. – Од. зб. 192.
49. Самчук У. Промова на Шевченківському святі. III. 50 р. // *ІЛ*. – Од. зб. 196. – 54 арк.
50. Самчук У. Саме цього 1961 року, тобто сто років після смерті Шевченка // *ІЛ*. – Од. зб. 211. – 3 арк.
51. Самчук У. Село, де серце відпочине // *Волинь*. – 1942. – 12 лип. – Ч. 53.
52. Самчук У. Часто, а то і більше. До роковин Т. Г. Шевченка // *ІЛ*. – Од. зб. 252. – 15 арк.

53. Самчук У. Чому культ Шевченка? // ІЛ. – Од. зб. 258. – 6 арк.
 54. Самчук У. Шевченко // *Волинь*. – 1942. – 8 берез. – Ч. 19.
 55. Стебельський Б. Естетика Шевченка // *Збірник наукових праць на пошану Євгена Вертипороха Президента Головної Ради НТШ і Канадійського НТШ з нагоди 70-річчя його життя*. – Торонто, 1972.
 56. Стебельський Б. Ідеї і творчість. Збірник статей та есеїв. – Торонто, 1991.
 57. Стебельський Б. Про ілюстрацію дитячої книжки. Малюнок дитини і для дитини. – Торонто; Оттава, 1966.
 58. *Тарас Шевченко*. Збірник доповідей світового конгресу української вільної науки для вшанування сторіччя смерті патрона НТШ / В. Стецюк, Б. Кравців. – Нью-Йорк; Париж; Торонто, 1962. – Т. CLXXVI.
 59. *Шевченко і ми*. Збірник доповідей для відзначення 150-річчя з дня народження Тараса Шевченка. Записки наукового товариства ім. Шевченка. / Проф. д-р В. Стецюк. Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка в ЗДА. – Нью Йорк; Париж; Торонто, 1965. – Том CLXXX.
 60. Шлемкевич М. Верхи життя і творчості. Промови – доповіді. – Нью-Йорк; Торонто, 1958.
 61. Шлемкевич М. Загублена українська людина. – Нью-Йорк, 1954.
 62. Шлемкевич М. Українська синтеза чи українська громадянська війна. – 2-ге вид. – 1949.
 63. Ярмусь С. Духовість українського народу. Короткий орієнтаційний нарис. – Вінніпег, 1983.
 64. *Lawrynenko J. Ševčenko and his Kobzar in the Intellectual and Political History of a Century // Taras Ševčenko. 1814-1861. A Symposium*. – Mouton co 1962.

Неля Момот

ЩОДЕННИКОВІСТЬ ТА АВТОБІОГРАФІЗМ У ПОВІСТІ Т.ШЕВЧЕНКА “БЛИЗНЕЦЬ” (ФІЛОСОФСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ)

У статті осмислено щоденниковість та автобіографізм у творчості Т.Шевченка як еволюцію самозаглибленого антропоцентризму. З'ясовано динаміку самопізнання поета: поезія – проза – Щоденник (Журнал). В основі дослідження – обґрунтування частково щоденникового, частково автобіографічного складників у побудові тексту повісті “Близнець”. Виконано ідейно-тематичний аналіз змісту, зазначено багатоплановість твору й визначено глибоко філософську тему України як основну.

Ключові слова: щоденниковість, автобіографізм, автобіографічна інтертекстуальність, притчеві-міфологічна структура образу близнюків, філософське переосмислення.

Nelya Momot. Diary and autobiography in T. Shevchenko's narrative “The Twins”: A philosophical interpretation

The article studies the elements of diary and autobiography in T. Shevchenko's works, treated as an evolution of self-absorbed anthropocentrism. The author emphasizes the dynamical nature of the poet's self-knowledge in his poetry, prose, and diary, showing the interlacement of diaristic and autobiographic components within “The Twins”. The paper explores the concept and the theme of the narrative; it also sheds light to various dimensions of the text which is stated to be centred on a deeply philosophical theme of Ukraine.

Key words: diary form, autobiographical nature, autobiographical intertextuality, parabolic-mythological structure of the twins' figure, philosophic reconsideration.

Тяжіння суб'єкта до розуміння світу й самого себе в ньому, самозаглиблений антропоцентризм притаманні багатьом письменникам. Не становить винятку в цьому аспекті й постать Тараса Шевченка. У його творчості спостерігається еволюція автобіографізму, починаючи з відображення в поезії трагічної долі українського народу та власної знедоленості, переходячи до автобіографічних повістей і завершуючи Щоденником. Такий шлях розвитку цього літературного явища в доробку Шевченка. Філософські роздуми в поезії побудовані на тому, що особиста доля митця й доля його народу стають віддзеркаленням одне одного. Автобіографічні повісті – це погляд на себе збоку, проєкція